

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΑ ΝΕΑ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ

Ολυμπία Φράγκου-Ψυχοπαίδη

Οι μουσικολογικές σπουδές στη χώρα μας είναι μια σχετικά καινούργια εμπειρία. Ακούσαμε τις ενδιαφέρουσες απόψεις και εμπειρίες που μας εξέθεσε ο κ. Γιάννου για την πορεία του πρώτου Μουσικολογικού Τμήματος στη χώρα μας στη Θεσσαλονίκη. Παράλληλα βρισκόμαστε σε μια φάση συγκρότησης και στην Αθήνα Μουσικολογικού Τμήματος ("Τμήματος Μουσικών Σπουδών") στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Έχει ήδη ορισθεί από τη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου Αθηνών προσωρινή Γενική Συνέλευση του νέου αυτού Τμήματος, στην οποία συμμετέχω και η οποία θα αναλάβει την εκπόνηση προγραμμάτων σπουδών.

Ο πρύτανης Μιχάλης Σταθόπουλος με εξουσιοδότησε να μεταφέρω στη σημερινή μας συνάντηση τους χαιρετισμούς του και την ελπίδα, ότι όσα σήμερα θα συζητηθούν θα συμβάλουν στην εμφάνιση του προβληματισμού μας για την ανάπτυξη μουσικών σπουδών πανεπιστημιακού επιπέδου στη χώρα μας. Θέλουμε να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα τον κοσμήτορα Γιώργο Κριμπά, που ήρθε να συζητήσει μαζί μας για προβλήματα συγκρότησης πανεπιστημιακών σπουδών στον Τομέα της Μουσικολογίας.

Θεωρώ πολύ σημαντικά όσα ειπώθηκαν από τον κ. Γιάννου για την ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών μουσικολογίας στη χώρα μας και για τα προβλήματα που παρουσιάζονται σχετικά και θα ήθελα να κάνω και εγώ μερικές παρατηρήσεις για το πώς μπορούμε να φαντασθούμε ένα εκσυγχρονισμένο πρόγραμμα μαθημάτων στη βάση των διεθνών εμπειριών και το οποίο βέβαια θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένο στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μουσικής μας πραγματικότητας. Η πραγματικότητα αυτή χαρακτηρίζεται από την έλλειψη, σε πολύ μεγάλο βαθμό, μουσικής παιδείας και πρόσληψης της έντεχνης ευρωπαϊκής μουσικής παράδοσης. Η ιδιομορφία αυτή θα πρέπει να αντιμετωπισθεί στα πλαίσια διαμόρφωσης των προγραμμάτων σπουδών.

Θα παρουσιάσω στα επόμενα ορισμένες σκέψεις που αναφέρονται σε περιεχόμενα προγραμμάτων βασικής σπουδής που θα μπορούσαν, όπως ελπίζω, να αποτελέσουν βάση συζήτησης μεταξύ των μουσικολόγων. Ας μου επιτραπεί να παραπέμψω και εγώ για πιο εξειδικευμένα στοιχεία για την προβληματική των προγραμμάτων σπουδών στο άρθρο μου, στο οποίο είχε την καλωσύνη να παραπέμψει προηγουμένως ο κ. Γιάννου και που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό Μουσικολογία, στο πρώτο τεύχος του, το 1985, με τίτλο "Η συγκρότηση

της μουσικολογίας, ως ακαδημαϊκής επιστήμης¹. Πριν αναπτύξω ένα μοντέλο βασικής σπουδής προς το οποίο θα πρέπει να προσανατολισθεί κατά τη γνώμη μου το νέο Τμήμα Μουσικών Σπουδών, θα ήθελα να αναφερθώ σε ορισμένα εγγενή προβλήματα του κλάδου αυτού που είναι γνωστά στους ειδικούς, αλλά δεν παύουν να επανατίθενται ως προβλήματα επιστημολογικά σε σύγχρονα πλαίσια, στο βαθμό που η εξέλιξη του αντικειμένου της μουσικολογίας της μουσικής δημιουργίας επηρεάζει την επιστημονική σκέψη γι' αυτό και αναθεωρεί τις κατηγορίες της. Είναι φυσικό, ότι η τροποποίηση των κατηγοριών επηρεάζει τα περιεχόμενα σπουδών και επομένως το χαρακτήρα των προγραμμάτων τους. Είναι επίσης φυσικό, ότι ο χαρακτήρας των πανεπιστημιακών προγραμμάτων ποικίλλει με διαφορές αποχρώσεων στις διάφορες χώρες, ανάλογα με την κατανόηση του περιεχομένου των σπουδών και την αυτοκατανόηση της επιστήμης της μουσικολογίας. Χρήσιμο είναι εδώ να επισημάνουμε, ότι πρώτον η μουσικολογία, ως σύγχρονη επιστήμη, γεννιέται στο τέλος του 19ου αιώνα, τον αιώνα του ιστορισμού, ως επιστήμη ιστορική και ότι έκτοτε επί σειρά δεκαετιών η θεωρητική της επίδοση δεν έπαψε να βασίζεται στο χαρακτήρα της αυτό. Από το γεγονός αυτό δε μπορούμε να κάνουμε αφαίρεση, παρά την τεράστια ανάπτυξη του συστηματικού μέρους της, τα τελευταία χρόνια².

Θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι οι συστηματικές και ιστορικές διαστάσεις της μουσικής αλληλοκαθορίζονται, έτσι ώστε αποτελούν στην ουσία μια ενότητα. Για λόγους όμως σύγχρονων αναγκών, ιδιαίτερα της ανάγκης ιδιοποίησης των γνώσεων της επιστήμης στα πλαίσια της ακαδημαϊκής εκπαίδευσης διαμορφώνονται οι σχηματισμοί των προγραμμάτων. Από τα μαθήματα αυτά δυνατότητες, αλλά και μεθοδολογικό καθήκον γεφυρώματος και ενοποίησης της ιστορικής και συστηματικής σκέψης, έχουν πολλοί κλάδοι της μουσικολογίας, κυρίως η κοινωνιολογία και η αισθητική της μουσικής, η ερμηνεία μουσικών έργων κ.ά.³.

Το πρόγραμμα βασικής σπουδής (που αναφέρεται στα δύο πρώτα χρόνια των σπουδών) θα πρέπει να περιλαμβάνει εισαγωγικά μαθήματα στους επί μέρους κλάδους της Μουσικολογίας, συγκεκριμένα:

1. Ολ. Φράγκου-Ψυχοπαίδη, "Η συγκρότηση της μουσικολογίας ως ακαδημαϊκής επιστήμης", στο περιοδικό *Μουσικολογία*, Τεύχος 1, Αθήνα 1985.

2. Για την μετατόπιση της έμφασης προς το συστηματικό μέρος της μουσικολογίας και την αλλαγή και διεύρυνση της έμφασης των πανεπιστημιακών προγραμμάτων βλ. V. Karbusicky, *Systematische Musikwissenschaft*, München 1979. Στην διεύρυνση του πεδίου της μουσικολογίας προς τη σύγχρονη πρακτική και προς νέες συστηματικές μεθοδολογίες τα τελευταία 20 χρόνια οφείλεται και η αποφυγή των όρων "Μουσικολογία" (γιατί συνδέεται με την παράδοση των ιστορικών επιστημών και τονίζει τον ιστορικό χαρακτήρα της επιστήμης), καθώς και ο όρος "Μουσική Θεωρία" που συνδέεται με μια ορισμένη αντίληψη για το χαρακτήρα της έρευνας της μουσικής. Αντ' αυτών προτιμήθηκε ο όρος "Μουσικές Σπουδές", όπως χαρακτηρίζεται και το δικό μας υπο ίδρυση Τμήμα, ως ο πιο ουδέτερος και ευρύς. Βλ. π.χ. Nicolas Ruwet, "Théorie et méthodes dans les études musicales", στο *Musique en jeu*, N.17 "De la sémiologie à la sémantique musicales", Paris 1975.

3. Βλ. H. Husmann, *Einführung in die Musikwissenschaft*, Wilhelmshaven, Amsterdam, Locarno 1975. V. Karbusicky, op. cit. Επίσης C. Dahlhaus (Hrsg), *Einführung in die Systematische Musikwissenschaft*, Köln 1975.

1. Ιστορία της Ευρωπαϊκής Μουσικής (κατά εξάμηνα: I,II,III,IV)

Από τις απαρχές της ευρωπαϊκής μουσικής ως τον 20^ο αιώνα. Το μάθημα της Ιστορίας της μουσικής θα πρέπει να περιλαμβάνει διαστάσεις κοινωνικής ιστορίας των θεσμών και του πολιτισμού (λ.χ. θέση των μουσικών και συνθετών στην Αναγέννηση και στο Μπαρόκ, στον 19ο αιώνα: όπως σχέσεις από εντολείς, εκδότες, σε συνθήκες ελεύθερης αγοράς).

Επίσης μεθοδολογικά προβλήματα που ενδιαφέρουν το μουσικολόγο (σχετικότητα των μορφωμάτων του πολιτισμού σε σχέση με τις ιστορικές εποχές) δηλ. το πρόβλημα του ιστορισμού.

2. Εισαγωγή στη Μουσικολογία

Το περιεχόμενο αναφέρεται στην ιστορία της επιστήμης και της θεωρίας της π.χ. πώς στην ιστορική εξέλιξη συνδέθηκαν βαθμιαία η Θεωρία της Μουσικής και η Ψυχολογική Αισθητική (όπως η θεωρία των παρορμήσεων) που υπήρξαν οι κυρίως μέθοδοι έρευνας της μουσικής ως τον 19ο αιώνα με μεθόδους των ιστορικών επιστημών. Εδώ θα πρέπει να αναπτυχθούν επίσης οι διακρίσεις και σχέσεις των μεγάλων τομέων της: της Ιστορικής Μουσικολογίας, της Συστηματικής και της Εθνομουσικολογίας. Κυρίως τίθεται εδώ το πρόβλημα της κάθε φορά μετατόπισης της σχέσης μεταξύ τους, ανάλογα με τον επανακαθορισμό των αντικειμένων της μουσικολογίας και την ιστορική αυτοκατανόησή της. Με το πρόβλημα της διάκρισης των κλάδων της συνδέεται στενά η οριοθέτηση της Μουσικολογίας σε σχέση με συγγενείς επιστήμες (όπως π.χ. η φιλολογία, η ιστορία της τέχνης, η λαογραφία, η φιλοσοφία, η φυσική, τα μαθηματικά κ.λ.π.). Μέσα στο πλαίσιο της διερεύνησης των μεθοδολογικών αφητηριών των κλάδων της, επιχειρείται μια εισαγωγή σε θεμελιώδη στοιχεία των επί μέρους μαθημάτων της. Η εισαγωγή αυτή στην επιστήμη της μουσικολογίας πρέπει να διεξάγεται με άξονα αναφοράς το αντικείμενό της, τη μουσική και το μουσικό έργο και να δίνει έμφαση στη σχέση των επί μέρους κλάδων της επιστήμης προς προβλήματα ανάλυσης και ερμηνείας, μορφής και ύφους του μουσικού έργου⁴. Η εισαγωγή στη βιβλιογραφία (ελληνική και ξένη) και η κατάδειξη των διαφόρων μεθοδολογικών πλευρών σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο (π.χ. προβλήματα θεωρίας και ιστορίας της νεότερης Ελληνικής Μουσικής ή της μουσικής του Μπαρόκ, ή του δημοτικού τραγουδιού) συμβαδίζουν με την ανάπτυξη των επιστημολογικών προβλημάτων.

4. Ο J. Chailley στο *Précis de Musicologie* [Paris 1984 (1re ed. 1958)] τονίζει στον πρόλογο του έργου τη σημασία της καλλιέργειας της διαίσθησης και ευαισθησίας για την έννοια της Μουσικολογίας "...la musicologie n'est pas seulement une recherche intellectuelle, mais aussi une réflexion qui met en jeu, outre la connaissance de la *Musikwissenschaft*, l'intuition et la sensibilité". Βλ. επίσης Ολ. Φράγκου - Ψυχοπαίδη, *Η αισθητική ερμηνεία του μουσικού έργου*, Αθήνα 1978.

3. Εισαγωγή στην Εθνομουσικολογία

- Εισαγωγή σε θεωρίες του πολιτισμού και των αλλαγών της.
- Θεωρίες της κοινωνικής ανθρωπολογίας που έχουν σχέση με την έρευνα της μουσικής διαφόρων μουσικών πολιτισμών.
- Θεωρία ανάλυσης μελωδικών μοντέλων, ήχων, παραλλαγών και μέθοδοι ανάλυσης του φολκλόρ σε διάφορους μουσικούς πολιτισμούς.

4. Μέθοδοι συστηματικής μουσικολογίας

- Βασικές έννοιες των συστηματικών βάσεων της μουσικής (όπως των φυσικομαθηματικών, μουσικοθεωρητικών, μουσικοψυχολογικών, μουσικοαισθητικών κ.λ.π.).
- Ανάλυση και σύνθεση ήχου-ερμηνεία παραμέτρων, όπως της μελωδίας, αρμονίας, ρυθμού και μέτρου. Εισαγωγή στις αρχές του μουσικού έργου (όπως σχέσεις μορφής και έκφρασης, σχέση προσωπικού και εποχικού ύφους κ.λ.π.).
- Εισαγωγή σε εμπειρικές μεθόδους των συστηματικών επιστημών.

5. Ιστορία μορφών και ειδών

- Πώς εξελίχθηκαν οι μορφές και τα είδη σύμφωνα με το ύψος διαφόρων εποχών.
- Επι μέρους εισαγωγές από την άποψη αυτή, στο έργο βασικών συνθετών (π.χ. στη μουσική δωματίου του Mozart, στο έργο για πιάνο του Schumann, στις συμφωνίες του Beethoven, στη φωνητική μουσική του Bach, στα τραγούδια του Καλομοίρη), στην εξέλιξη των μορφών στη σύγχρονη μουσική.

6. Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία, Ψυχολογία και στα Παιδαγωγικά της Μουσικής.

- Έρευνα κοινωνικών παραγόντων που επηρεάζουν την μουσική. Προβλήματα δημιουργίας και πρόσληψης.
- Έρευνα της επίδρασης της μουσικής στον άνθρωπο. Επίδραση μουσικών μορφωμάτων και μορφών στη συνείδηση του ακροατή. Προβλήματα μουσικού ταλέντου και μουσικής παιδείας.
- Προβλήματα μουσικής εκπαίδευσης. Σκοποί και μέθοδοι διδασκαλίας στο σχολείο (από τη θεωρητική πλευρά).

7. Ιστορία της νεότερης Ελληνικής μουσικής (θα πρέπει να περιλαμβάνει και στοιχεία Ιστορίας και Αισθητικής και Εθνικών Σχολών)⁵.

8. Εισαγωγή στην Βυζαντινή και Ανατολική Εκκλησιαστική Παράδοση (με αναφορά στις σχέσεις Γρηγοριανού Μέλους και ανατολικής παράδοσης)⁶.

9. Εισαγωγή στην Αισθητική της Μουσικής

Το αντικείμενο αυτού του μαθήματος αναφέρεται σε:

- βασικές έννοιες της αισθητικής, όπως μορφή και περιεχόμενο, έκφραση, φαντασία, σύμβολα, μίμηση, μουσικό υλικό, υποκειμενική δημιουργία.
- σχέσεις της μουσικής προς ιστορικές προϋποθέσεις της τέχνης. Η θέση της μουσικής στην κοινωνία και απέναντι σε θεσμούς. Σχέσεις μουσικής και ιδεολογίας. Σχέσεις μουσικής και πολιτικής.
- ερμηνεία μουσικών έργων
- φύση της μουσικής σε σχέση με το υλικό και τις μορφές της. (χρόνος, χώρος, ηχητικές διαδικασίες κ.λ.π.)
- εξοικείωση των σπουδαστών με τα σημαντικότερα μουσικοαισθητικά κείμενα.
- σύνδεση αισθητικών θεωριών με την ανάλυση μουσικών έργων.
- αισθητική ιδεολογία και μουσική κριτική. Κριτική ανάγνωση μουσικοκριτικών κειμένων από την άποψη της συνέπειας της ορολογίας τους και της ιδεολογικής τους συνοχής.

10. Τα μαθήματα πρέπει να συνοδεύονται από:

- α. μαθήματα Αρμονίας, Αντίστιξης και Ανάλυσης
- β. εισαγωγής στην ορολογία
- γ. εισαγωγής στην συγγραφή επιστημονικών εργασιών

Σχετικά με τα μαθήματα της Αρμονίας και της Αντίστιξης - τα λεγόμενα Ανώτερα Θεωρητικά - είναι αναγκαία η διευκρίνιση, ότι δεν πρόκειται για επιστήμες, αλλά για μαθήσεις δηλ. για μαθήματα βοηθητικά της επιστήμης, στο βαθμό που διεξάγονται ως εκμάθηση κανόνων και

5. Για τη σημασία μιας θεωρίας Εθνικών Σχολών για την Ιστορία της Ελληνικής Εντεχνης Μουσικής βλ. Ολ. Φράγκου-Ψυχοπαίδη, *Η Εθνική Σχολή Μουσικής. Προβλήματα ιδεολογίας*, Αθήνα 1990.

6. "Η ιστορική μουσικολογία, η σπουδή της εξέλιξης της μουσικής στο Δυτικό Πολιτισμό, αποτελεί τον κοινό και μεγαλύτερο επαγγελματικό τομέα σπουδής για μουσικολόγους στις Ηνωμένες Πολιτείες και στη Δυτική Ευρώπη". Πρόλογος στο: L.B.Spiess, *Historical Musicology, A Reference Manual for Research in Music*, Westport Connecticut 1980 (Reprint of the 1963 ed. published by the Institute of Mediaeval Music, Brooklyn. Series: Musicological Studies, No 4).

ασκήσεων-εφαρμογών τους. Παύουν να έχουν το χαρακτήρα απλών μαθήσεων και συνδέονται άμεσα τόσο με την ιστορική, όσο και τη συστηματική θεωρία της μουσικολογίας, όταν η διδασκαλία βασίζεται σε εξέταση των μουσικών μορφωμάτων από, ταυτόχρονα, μελωδική, αντιστικτική και αρμονική άποψη με βάση την εξέλιξή τους στο συγκεκριμένο έργο των σημαντικών συνθετών της ευρωπαϊκής παράδοσης⁷.

Θα πρέπει να επισημάνω, ότι το πλαίσιο σπουδών στο οποίο αναφέρθηκα, θέτει τις προϋποθέσεις για ένα αναλυτικό πρόγραμμα μαθημάτων, το οποίο περιλαμβάνει πολλά επί μέρους αντικείμενα και η σύνθεσή του οποίου θα είναι αρμοδιότητα ειδικής επιτροπής, αλλά και αποτέλεσμα εμπειρίας που προκύπτει κατά τη λειτουργία των Τμημάτων και μπορεί να έχει διορθωτικό ρόλο στα αρχικά προγράμματα.

Η αντίληψη προγραμμάτων σπουδών που εκθέσαμε, προϋποθέτει, προκειμένου να υλοποιηθεί την οργανική ένταξη των προγραμμάτων αυτών σε ένα πλαίσιο σχέσεων και υποδομών. Ειδικότερα προϋποθέτει:

- την ύπαρξη υποδομής σε βιβλιοθήκες, τεχνικά μέσα κ.λ.π.
- τη σύνδεση με την έρευνα της ελληνικής μουσικής (με αρχεία, άλλες βιβλιοθήκες, καθώς και με μουσικολογικές εκδόσεις και περιοδικά. Θα ήθελα εδώ να αναφέρω θετικές εμπειρίες, όπως την έρευνα "Καλομοίρη" που διευθύνει ο κ. Γιάννου, όπου συνεργασθήκαμε πολλοί μουσικολόγοι και η οποία συνεχίζεται, καθώς και τη συνεργασία που είχαμε όλοι στο περιοδικό "Μουσικολογία" και που θα πρέπει να συνεχισθεί). Η αντίληψη αυτή προϋποθέτει επίσης σύνδεση των Πανεπιστημιακών Τμημάτων με τη μουσική εκπαίδευση (ιδιαίτερα τη δημόσια) στοιχειώδη και μέση και ταυτόχρονα τη σύνδεση με τα Παιδαγωγικά Τμήματα και ιδιαίτερα με συναδέλφους που ασχολούνται με μουσικοπαιδαγωγικά μαθήματα στα Τμήματα αυτά.

Βρισκόμαστε σε μια κρίσιμη φάση της μουσικής εκπαίδευσης (επισημάνω, ότι ακόμα στη χώρα μας δεν υπάρχει Ανώτατη Μουσική Ακαδημία και ικανοποιητική εκπαίδευση των μουσικών) και πιστεύω, ότι συναντήσεις σαν τη σημερινή πρέπει να επαναληφθούν, ώστε να μας βοηθήσουν να ανταλλάξουμε ιδέες, να συνεργασθούμε και να συνειδητοποιήσουμε τα προβλήματα που έχουμε να αντιμετωπίσουμε.

7. D. de la Motte, *Harmonielehre*, Kassel 1976. Βλ. επίσης L.U. Abraham und C. Dahlhaus, *Melodielehre*, Köln 1972. Επίσης : Evel. Andréani, *Antitraité d' Harmonie*, Paris 1979, κ.ά.